Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

OM BESÆTTELSER

AF

DR. AUGUST WIMMER
PROFESSOR VED UNIVERSITETET
OVERLÆGE VED KOMMUNEHOSPITALET

LEVIN & MUNKSGAARDS FORLAG
KØBENHAVN :: MCMXXIV

OM BESÆTTELSER

OM
BESÆTTELSER

AF

DR. AUGUST WIMMER
PROFESSOR VED UNIVERSITETET
OVERLÆGE VED KOMMUNEHOSPITALET

LEVIN & MUNKSGAARDS FORLAG
KØBENHAVN :: MCMXXIV

Foredrag i Studentersamfundet
9de Februar 1924.

VILH. FEDERSPIEL & CO. BOGTRYKKERI
KJØBENHAVN

A chaque siècle revient sa part d'erreurs et de préjugés qui tendent incessament d'obscurcir l'explication naturelle des phénomènes pathologiques.

. . . . . L'histoire de certaines épidémies intellectuelles modernes ne nous donnent pas toujours le droit de nous targuer de nos progrès et de nos lumières pour blâmer les erreurs et les préjugés des anciens.

B. A. MOREL.
(1860).

M. D. & H.! Jeg har ikke tænkt paa i Aften at underholde Dem med en mere historisk Skildring af de sjælelige Abnormtilstande, som man har kaldt „Besættelse". Om det rent historiske kan De læse f. Eks i Bror Gadelius' og Alfred Lehmann's Bøger, for blot at nævne et Par skandinaviske Forfattere [1]).

Hvor interessante Historiens Vidnesbyrd end er — og hvor behageligt det end kan være for vor Tids oplyste Mennesker at unde sig en billig Hoveren over svundne Tiders „Aandsmørke", saa er det dog, synes jeg, nok saa interessant at betragte de „Besættelsestilstande", vi ser nuomstunder. For, desværre, længere er Menneskeheden nu alligevel ikke kommen.

Overfor de moderne „Besættelser" har vi i langt højere Grad Mulighed for at trænge gennem Fænomenernes ydre Skal, der altid vil være i høj Grad tidsfarvet, ind til Tilstandens Kærne, de sjælelige Mekanismer, der er disse Abnormtilstandes Aar-

---

[1]) Bror Gadelius: Tro och öfvertro i gångna tider I—II. Stockholm 1912—1913.
Alfred Lehmann: Overtro og Trolddom. I—II. København 1920.

sager. Og jeg mener, at en saadan intimere Analyse vil have større Interesse for Dem end en mere historisk, udvendig-beskrivende Skildring.

Efter mit Skøn ligger den almene Interesse ved sygelige Tilstande som „Besættelse" o. lign. først og fremmest i det Lys, saadanne Tilstande kaster ind over det normale Sjæleliv. Disse som andre sygelige Bevidsthedsforstyrrelser afspejler alene i grotesk-forvredne Former, i Bevidsthedselementernes anarkiske Rasen de forskellige sjælelige Rørelser, der i og for sig er normale Bestanddele af Sjælelivet. Sygdommen blot aabner Døren ind til det Sjælens Lønkammer, hvor Mennesket gemmer de Tanker og Følelser, de uopfyldte Ønsker og Drømme eller det grovkornede Begær, som ikke faar Lov at leve sig ud i hans klare Dagligdagsbevidsthed, ja, hvis Eksistens han maaske næppe selv aner. Det er fra denne, det „ubevidstes", „halvbevidstes" eller „underbevidstes" Vildmark, at de Storme kommer, der, under visse Forhold, hvirvler ham ind i Sindssygdommen.

En svunden Tid med dens Verdensbillede — Guds eller Djævlens Rige — saa i disse Sjælens Storme en Indvirkning af onde Magter, af „Dæmoner"; nu taler det oplyste eller pseudooplyste Menneske om Hypnotisme, Spiritisme, Telepati, afdødes Aander o. lign. Andre Ord kun, men samme Mening: Aarsagen søger Individet udenfor sig selv, medens den i Virkeligheden er en Del af, ja, ofte en meget væsentlig og vigtig Del af hans eget sjælelige Jeg. Thi alle gaar vi rundt med disse „trolde i hjertets og hjernens hvelv". Og Kam-

pen mod dem er ikke den ringeste Del af vor etiske Modningsproces.

Idet vi da, i de sygelige Sjælstilstande, studerer disse vort Bevidsthedslivs „Dæmoner", efterspore deres Natur, søger at forstaa deres Virkemaade, lærer vi ogsaa lidt om os selv som om vore normale Medmennesker. Det er netop Charmen ved Sindssygdomslæren, at dens Forstaaelse af Mennesket, med alle dets sjælelige Krumspring, ikke holder sig indenfor Sindssygehospitalets Mure.

Men inden jeg gaar over til en analyserende Skildring af „Besættelses"-Tilstandenes sjælelige Mekanismer og disses Virkemaade, kan det være lærerigt at kaste et hurtigt Blik paa de mere udvortes Billeder, hvorunder disse sjælelige Abnormtilstande tegnede sig i svundne Aarhundreder, for saa op herimod at sætte en typisk „Besættelse" fra vore Dage.

„Besathed", i dette Ords videre Betydning, er intet til en vis historisk Periode begrænset Fænomen. Tilstanden genfindes hos den pythiske Orakelforkynderske [1]) som hos den indiske Fakir og Yoghidyrker. Men ved Ordet „Besættelse" tænker vi dog først og fremmest paa de sjælelige Abnormtilstande, der fra Midten af det sekstende Aarhundrede optraadte epidemiagtigt i talrige Klostre og Bygder rundt i forskellige Lande, for først helt at dø ud ind i det attende Aarhundrede — rigtignok kun for at blive afløste af en anden Art psykiske Epidemier, „Mesmerismen" og andre moderne „-ismer" [2]).

---

[1]) H. Meige: La Pythie de Delphes. Congr. de Luxembourg 1921.

[2]) „Le coeur humain est une mine inépuisable", siger Bricquet i denne Anledning.

De største og mest „klassiske“ Besættelsesepidemier forekom i Nonneklostrene i Nederlandene, Tyskland, Italien, Spanien, men navnlig i Frankrig. Ofrenes Antal var ofte meget stort, indtil 150 i en Epidemi; i Lille varede Epidemien en halv Snes Aar. Disse Epidemier er saa ofte skildrede, at det for os vist har større Interesse at dvæle ved nogle af vore hjemlige Besættelser, som forresten, i deres Totalpræg, ikke er meget mindre „dramatiske“ end Udlandets. Velbekendt er saaledes Besættelsen i Køge („Køge Huskors“) i 1608—09 og Besættelsen i Thisted 1696—1698 [1]); endelig har Bror Gadelius givet en indgaaende Beskrivelse af en Besættelse i Skaane i 1709 [2]).

Hos denne sidste Forfatter finder De ogsaa en meget malende og indgaaende Skildring af den aandelige Atmosfære, der i hine Tider var Voksebunden for disse Epidemier. Det var den kristne Tro med dens ujordiske Idealer, dens asketiske Stillingtagen til og Fordømmelse af dens Samtids grovkornede „Kødets Begær“, der avlede den Dualisme i Menneskesjælene, hvoraf „Besættelsen“ fødtes. „Kødets Dødelse“, i videste Begreb, var Købeskillingen for det evige Liv, var Ringbrynjen, som skulde beskærme mod de „Dæmoner“, der ogsaa efter Kirkens Lære evig laa paa Lur efter det stakkels Menneskebarn.

Der hører ikke megen Indbildningskraft til at forestille sig den sjælelige Splittethed, som

[1]) Fr. Hallager: Magister Ole Bjørn og de besatte i Thisted. København 1901.

[2]) Bror Gadelius: Anf. Arb. 1. Del. S. 171 flg.

altfor ofte blev Resultatet af denne Kamp mod „Kødet". „Förgävas söker den fromme negligera sina begär og de föreställningar, som därmed förbindas. Frestelsen og de tankar, den afföder, de lockande själsbildar, som i anfäktelsens stund komma uppdykande i medvetandet, äro som oljedroppar i vatten, de kunna vika men ej försvinna, de äro oförenliga med det element, hvari de bäras, de sökar hvarandra, de lagra sig till hvarandra og blifva en dold kraft i själen, en ny personlighet, et dämonisk jag". „En dämon blef hvarje från personlighetslivet (sc det religiøse) afsplittrad vilja, hvarje komplex af starkt känslobetonade föreställningar; hvarje otillfredsställt begär, hvarje varmblodig förhoppning, ja hvarje förflugen tanke blef för den mera nogräknande en dämon".

Men denne Kamp for at døde Kødet voldte altfor ofte en „organisk Utilfredshed", som Bror Gadelius siger, en „Følelsernes Sammensværgelse", der hos svagere Naturer ender i aabent Oprør: Ad lønlige Veje, som fremmedartede for Individets Sjæleliv, „dæmonisk", bryder disse nedkæmpede Drifter og Sjælsrørelser ind i hans Bevidsthed, tvingende hans Krop til alskens underlige Forvridninger, tvingende ham til at danse og le, til at bære sig ad som en vanvittig, kaste sig paa Marken i Kramper, udstøde Forbandelser og anraabe Djævlen[1]).

Om disse sjælelige Mekanismer, der genfindes hos Nutidens Besatte, vil blive talt yderligere i det følgende. Besættelsens ydre Billede kommer ty-

[1]) Citaterne efter Bror Gadelius; Udhævelserne af mig.

pisk frem i de førnævnte danske og skaanske Epidemier. Det er først og fremmest Kvinder og Børn, der angribes, i forskellige Aldre; og Epidemiens Spreden sig fra en enkelt „Smittebærer" er oftest tydelig nok.

Besættelsen i Thisted tager saaledes øjensynlig sit Udgangspunkt fra en Bondepige (Maren Spillemands) i Vensyssel, der allerede med sit 13. Aar synes at have haft hysteriske Tilfælde (Krampetrækninger o. lign.) og fortsætter dermed i Perioder. Efterhaanden kommer saa Pigebarnet og hendes Fader i Tanker om, at hun maa være „fortryllet" eller „forgjort", at der maa være „kastet noget ondt i Vejen for hende", og de skyder Skylden paa en gammel Bondekone der i Nærheden. Den samme Mening om „Hexeri" som Aarsag til Pigebarnets „underlige Gebærder" deles snart af Stedets Præster, der beder for hende fra Prædikestolen; og tilsidst havner hun hos Præsten Magister Oluf Bjørn i Thisted, som efter nogen Tøven ogsaa skønner, at „det maatte være noget Spøgeri eller Trolddomsværk". Magisteren sætter nu ind med Bønner og Besværgelser. Omtrent samtidig føres en anden hysterisk Pige til Magisteren, der, da Pigebarnet hurtig faar Anfald af ganske samme Art som Maren Spillemands, ogsaa erklærer hende for besat af Djævlen! Dermed var da Epidemien født, hurtig bredende sig, saa i alt 14 Kvinder blev angrebne, unge som gamle. Og nu paafølger der en Række tragikomiske Besværgelsesscener, til det hele ender i en retslig Undersøgelse — og Straffe for de fleste af de implicerede.

Besættelsens Billeder synes i det hele at have været nogenlunde ensartede hos de angrebne. Mest imponeredes Omgivelserne øjensynlig af de legemlige

Fig. 1.
Jordaens: St. Martin helbreder en Besat.
(Museet i Bruxelles).

Yttringer, de besattes „umaadelige Rasen", Legemsforvridningerne, de „hæslige Fagter" (gestuum deformatio): de besatte „anstillede sig, som de, der lider af faldende Syge", „den onde Aand blæser

dennem op og trækker dennem sammen igen“ [1]), vrider deres Arme, Hænder, Halse og „kaster Hovedet bag ned paa deres Ryg, saa at man ikke kunde tænke andet, end at de vare ganske af Led“. Undertiden hviler Kroppen herunder „alene paa Taaspidserne og Næsen“; og man forstaar let, at de dybt grebne Tilskuere ender med at se den besattes Legeme ført „op under Loftet“. Man undredes ogsaa højligen over disse besattes Legemsstyrke under Anfaldene, „saa at Barnet undertiden ikke af 7 eller 8 stærke Mennesker kunde holdes“. Men end mere rystende virkede dog paa de fromme Tilskuere de besattes „hæslige Tale“ under Anfaldene: Maaske en Overgang ganske stumme, begyndte de besatte snart at udstøde forskellige Lyde, gø som en Hund, gale som en Hane, grynte, skogerle, osv. Eller de talte, ofte med grovere Røst end deres vanlige, „uartige Ord“, Gudsbespottelser, Skældsord til den bedende Præst, med Vrængen og Spytten ad ham. Eller „liderlige“ Ord og Raab og Opfordringer strømmede ud af den besattes Mund. Enkelte af de besatte synes at have talt sig op i vildt Raseri, med Skum for Munden, sønderrivende deres Klæder, osv. Ofte talte „Djævlen“ aabenlyst ud af den besattes Mund; var der flere Djævle, da ofte med forskellige Stemmer [2]), angivende deres Navne („Hvid Rotte“, „Luser“ o. lign.), saaledes at „Besættelsen“ altsaa var sikker

---

[1]) Aabenbart den hysteriske Luftudspiling af Tarmene (Tympanisme), saa Maven bliver „stor som en Tromme“.

[2]) „Tungetale, d. v. s. fremmedartede, for Omgivelserne uforstaaelige Ord, forekom ogsaa i visse Epidemier, f. Ex. hos de besatte Jødebørn i Rom.

nok! Til Overflod saa et troende Publikum ikke sjældent Djævlene forlade den besatte, efter særlig kraftige Besværgelser, og flyve bort „som Fluesværme, Ravne, Ildsluer“ eller i ægte Djævlegestalt, som den Tids Malere og Træskærere yndede at fremstille det (Fig. 1). Gennem de besattes Raab og Skrig sporer man oftest tydelig deres Bevidstheds Opfyldthed af en intim og forvirret Blanding af religiøse og libidinøse Forestillinger og Hallucinationer. Ganske „moderne“ virker det, naar det om enkelte besatte heddder, at de under deres Anfald „have vidst adskilligt, som skete, fraværende, særdeles indbyrdes hos de besatte, som dog var langt fra hinanden i forskellige Huse, kendt adskillige fremmede Personer og vidst at nævne dennem ved deres Navne, som Menneskene aldrig tilforn havde set eller kendt, ejheller efter at den paroxysmus var ovre og det onde drevet, kunde kende, og andet saadant mere“. Som der saaledes bagefter var Glemsel for denne „Kundskab om skjulte Ting“ (abditarum rerum notitia), saaledes synes der alleroftest at have været Glemsel for alt det øvrige under Anfaldet passerede (rerum gestarum oblivio), vel svarende til, hvad vi kender fra de store hysteriske Anfald.

Udslagene af „Besættelsen“ formedes og farvedes uden Tvivl i de forskellige Epidemier og hos de forskellige Individer af disses aandelige og kulturelle Standpunkt, deres Fantasi, Styrken af deres religiøse og sexuelle Følelser. Men desuden af deres Omgivelsers Forhold, først og fremmest gennem Præsternes Besværgelser og hele den overophedede Atmosfære, hvori de besatte efterhaanden kom til at leve. Hvor

endelig „Inkvisitionen“ kom til, med al dens Gru, blev Besathedens Billeder endnu mere uhyggelige.

Som Nutidens Klædedragt har mistet tidligere Tiders fantastiske Brogethed, saaledes har vor Tids Besættelser sjældent de svundne Aarhundreders symptomatologiske Farvepragt. Men Forskellen er alene en Gradsforskel; og det Tilfælde af „moderne“ Besættelse, som jeg nu skal referere, fører atter og atter Tanken tilbage paa Middelalderens Foreteelser.

Det drejer sig om en nogle og tyveaarig Mand, som laa paa min Afdeling for et Par Aar siden. Han var af et stærkt modtageligt Temperament, med stærke sexuelle Følelser, der fandt Afløb i Masturbation. Men ikke uden at fylde ham med Samvittighedsnag, der, som han skrev, navnlig „sad i Hænderne“, som han aldrig, naar han var sammen med andre, vidste, hvad han skulde gøre med, og som han oftest holdt stærkt sammenknugede og vred mod hinanden, saa Huden gik itu. Efter hans egen Mening „laa vel deri en tavs Bøn til Gud om, at Skammen maatte blive taget fra ham“.

Under Paavirkning af en Præst kom han saa ind i stærke religiøse Overvejelser og Kampe. Og omtrent samtidig fattede han en dyb Kærlighed til en ung Pige. Hans Sindstilstand blev nu mere og mere opreven, hans pinefulde Skamfølelse over Masturbationen, hans mere og mere exalterede Grublerier over hans Forhold til Gud, hans halvt ideelle, halvt sensuelle Følelser for den unge Kvinde — al denne Sjælekamp slog tilsidst sammen over Hovedet paa ham. Og en Dag sidder han da i en Kirke sammen med Moderen; Præsten prædiker over Sejr

og Fremgang; han mærker, det er møntet paa ham; i Kirken sidder den Elskede, fra hvem han just har modtaget et Brev om, at kun et Jordskælv kunde forene dem. Da han gaar ud af Kirken, føler han sig pludselig „ført af Gud", drevet til at gaa, og flakker saa om ude i Københavns Omegn hele Natten igennem, kommer hjem ud paa Morgenstunden, vaad til Skindet, med itureven Frakke, osv.

Han skildrede denne Omflakken omtrent saaledes: Han følte sig stadig ført af Gud, førtes saaledes ned til Vandet et eller andetsteds og ud i det, dukkede to Gange under: „Den gamle Adam skulde druknes". Han var opfyldt af Forventningen om, at „der vilde komme et Jordskælv", og at derved „alle Slaggerne" skulde brændes ud af ham. Han møder undervejs en Mand med en Lygte, mener, at det er Gud, der er ude i Natten at søge efter den Fortabte. Han synes næsten hele Tiden at have gaaet i Bøn, med tæt sammenknugede Hænder, krampagtig bagoverbøjet Hoved, „for ikke at lade sig lokke af noget Lys", stadig bedende: „Herre, Tak for din uendelige Kærlighed! Før mig helt og fuldt! Amen!" Han gaar ganske i Blinde, flaar sit Tøj paa Pigtraadshegn og falder flere Gange i Grøfter, Vandhuller el. lign. Han tager dette som Forvarsel om, at „han skal ind i Jordskælvet". Naar han er falden ned i en Grøft eller i et Vandhul, føler han en „velbehagelig Gysen", putter sig en Gang ned i Vandet med hele Overkroppen. Og medens han ligger nede i et saadant Hul, „spændes" han en Gang ud i stærkt bagoverbøjet Stilling, saa kun Hoved og Fødder hviler mod den faste Jord, medens det øv-

rige Legeme hvælver sig som en Brobue; en anden Gang ligger han og „sparker“ med Benene. Samtidig „mærker han Guds Kærlighed som en ren Kærlighed „uden egentlig sexuel Komponent.

Han bliver hele Tiden „ført“ ad de mest stenede og ufarbare Veje og Stier, gaar med krampagtig opspilede Øjne trods styrtende Regn, ser talrige Lys, som han opfatter som „Lygtemænd“, et Mylder af Stjærner, der undertiden „vakler“ eller „sænker sig ned over ham“ eller forsvinder, eller „hele Firmamentet ryster i sin Grundvold“, ser Lysglorier, Lysskær, som fra store Byer o. lign. Strax, han blev ført afsted, „forstod han“, at han skulde møde Satan, bad flere Gange: „Vig bag mig, Satan, i Guds velsignede Navn!“ Han var i Begyndelsen lidt angst, men gik senere over i en snarest glad-forventningsfuld Stemning, fuldt overbevist om, at han skulde møde den Elskede ved Fortunen. I et Vibeskrig tror han at høre hendes Kalden i Angst for ham. Men han synes ikke at have været egentlig hallucineret.

Denne Omflakken varede fra 9 Tiden den ene Aften til 7 Tiden den næste Morgen. Det synes at have været en uhyre Udmattelse, aandelig som legemlig, med stærk Tørst[1]) o. lign., der tilsidst fik ham til at vende hjem. Paa Hospitalet var han uhyre opfyldt af alle disse religiøse, etiske og erotiske Ideer,

[1]) Undervejs gaar han ind for at bede om noget at drikke; men da han faar det, mindes han Matthæus 10. 42 om den, der giver en af Jesu Disciple et Bæger Vand at drikke, „fordi han er en Discipel“, osv., og føler, at han „ikke maa drikke“.

uden Erkendelse for det sygelige i hans Omflakken, opfattede den som en „intens Gudføring“ og sammenstillede den med Paulus' Oplevelse: „Jærnet skulde hærdes til Staal; Sværdet skulde hvæsses til Kampen“. Hans Forestilling om legemlig „Urenhed“ gav sig f. Eks. Udslag i, at han, naar han vaskede Hænder, forlangte det ene rene Haandklæde efter det andet. Han var bange for, at det gamle Snavs sad i Haandklædet, og han vilde gerne være „helt ren“. I Hjemmet havde han forsøgt at „brænde“ Urenheden ud med sin Cigaret, med Brandsaar paa Krop, Hænder, Pande.

Han udskreves af særlige Grunde for at indlægges nogle Maaneder senere. Han havde stadig været i stærk religiøs Brydning. En Dag, han gik paa Gaden, følte han sig pludselig „bøjet stærkt bag over som af en usynlig Kraft“, mistede Bevidstheden og faldt om. Han føler sig ofte „draget“ et eller andet Sted hen, er rastløs, snart nedtrykt, snart lystseende. Han bekæmper stadig sin „Urenhed“, hvormed han ikke alene mener Sexualiteten, som han nu anser for naturlig, da han vil have overvundet sit Hang til Masturbation, men „den megen anden Urenhed, som sidder rundt i hans Nerver“. Hans Tankegang kredsede stadig om Forestillinger om „legemlig og sjælelig Genfødelse“, paa én Gang en Kamp mod „Urenheden“ og for den Elskede, som han mente, man vilde tage fra ham. „Gud havde lovet ham, at han skulde gaa sejrrig ud af Kampen“. Han „kæmpede for at faa den gamle Krop brudt op og faa noget nyt frem“, masserede sig kraftigt — med Neglene! Han følte sig ofte fuld af Exkrementer, „som

om Blodet er tyktflydende", viste en ganske abnormt stærk Indfølingsevne: Han syntes han paavirkede og paavirkedes af andre Mennesker, som han „følte inde i sig", ofte forskellige Syge, f. Eks. en „Syfilitiker", som han paa den Maade havde „hjulpet og renset". Han følte ved den Lejlighed „syfilitiske Saar" paa sit Legeme, ogsaa en „Kugle", der fra venstre Lyske gik op i hans „Rygmarv", hvor den „bristede i tusinde Bobler". Han mente, at denne „Optagelsesevne" skyldtes Telepati. Han følte ogsaa den unge Kvinde inde i sig, følte, naar hun drejede Hovedet, naar hun kvitterede Urinen, fik ogsaa undertiden en stærk „Opblussen af den erotiske Evne", men mente da, at det var den unge Kvinde, der var erotisk opstemt. Eller han mærkede, hvordan denne unge Kvinde drejede hans Hoved, spidsede hans Læber til Kys og derpaa kyssede ham"[1]). Enkelte Gange kom der heftige Erektioner og Pollutioner.

Naar disse Personer er „inde i ham", føler han sig dog altid som sig selv, aldrig som „den anden": „Jeg behersker dem, kan jage dem bort, naar jeg vil, faa dem til at holde Urinen saa længe jeg vil, osv."

Under den meste Tid af sine sjælelige Brydninger havde han ført Dagbog, der ofte skildrede meget alvorlige Kriser. En Skildring af en saadan oprivende Sjælekamp ender med flere Siders automatisk

[1]) Hans Følelse af hendes Tilstedeværelse inde i ham var saa stærk, at han skrev til hende, at „da han havde hende saa meget hos sig, behøvede hun ikke at besøge ham".

Skrift: „Han ligger sammenknuget hen over Bordet, i højeste sjælelig „Spændthed" og Kamp, Pennen glider ind mellem Pege- og Langfingrenes Grundled (hvilende paa den indslaaede Tommel)[1]), holdes „krampagtig fast" og Skrifttegnene „kradses" saa ned ganske mekanisk. Paa de første Sider er Skriften

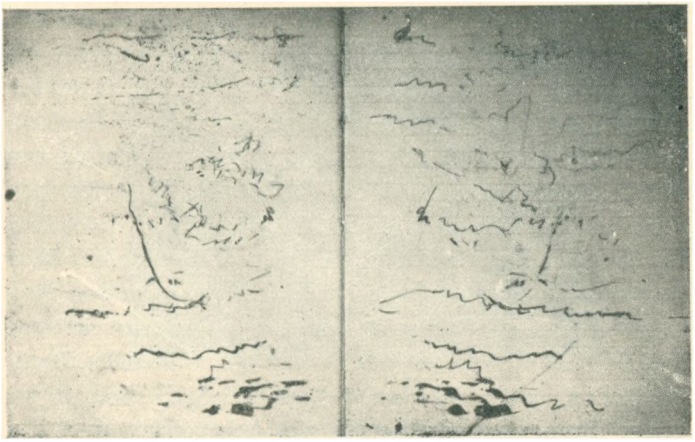

Fig. 2.

netop dechifrerbar som den stadige Anraabelse: „Herre, lad mig være lydig!" — „Herre, skaan Moder og Anna!"; tilsidst ender det i uregelmæssige Bølgestreger paa kryds og tværs hen over Bogens Sider (Fig. 2).

Han kommer saa til sig selv og skriver: „Gud være lovet, det er overstaaet. Det var frygteligt ....

[1]) Normalt fører han Pennen mellem strakte Tommel- og Pegefinger.

Mit Bryst gik hurtigt og voldsomt. Jeg blev badet i Sved" .... „Jeg hørte, hvordan mit Bord, der er af temmelig massivt Eg, rystede, saadan skjalv jeg. Jeg knyttede Hænderne, og de snæredes sammen af overnaturlige Kræfter. Djævelen rasede med mit Legeme og min Sjæl".

Hos denne Patient har vi da en Række af Besættelsestilstande, der, som nævnt, virker ganske middelalderlige i deres Billede. Rent udvortes præges de af Bevidsthedens Eneoptagethed af en begrænset Gruppe Forestillinger og Følelser, af Bevidsthedens „Splittethed", dens Kamp med sig selv, af den stærke Aflukkethed og Ufølsomhed overfor den ydre Verden eller den illusionære Mistydning af Omverdenens Indtryk i Overensstemmelse med de bevidsthedsopfyldende Forestillinger (Manden med Lygten, der opfattes som Gud, der er ude for at søge den Fortabte; Vibeskriget, hvori den Elskedes Stemme høres, osv.). Og denne sjælelige Spaltning, hvorunder Personlighedsfølelsen vel lider, men ikke ophæves, opfattes, paa rette middelalderlige Vis, som en Kamp mod Djævlen, „der raser med hans Legeme og Sjæl", mod „den gamle Adam osv. Men vi har tillige et Moment af Ekstasen, af sikker Forventning om den tilstundende Lykke, atter her med religiøst-sexuelt Dobbeltsigt: Foreningen med Gud, som med den Elskede; Oplevelsen af „Guds Kærlighed som en ren Kærlighed" uden sexuelt Islæt (??).

Middelalderligt virker ogsaa Patientens sygelig forstærkede Indfølingsevne, hans Evne til at „optage" andre Personer i sig og „føle" deres Sygdomme,

Bevægelser, Hjærteslag, Vandladning og, atter her, deres sexuelle Rørelser. Dette er jo „Besathed" af reneste Vand [1]).

Den ejendommelige automatiske Skrift hører derimod, af let forstaaelige Grunde, overvejende til den moderne Besættelse (smlgn. senere), om den end viste sig hos enkelte skrivekyndige Nonner un-

Fig. 3.
En Forelæsning af Charcot paa Salpetrièren.

der deres Anfald, f. Ex. hos den berømte Sœur Jeanne des Anges, hvis Egenbeskrivelser af hendes Besættelse er undertegnet af „Dæmonen Asmodæus" [2]).

[1]) En saadan (sexuel) og rent legemlig „Indføling" træffes ogsaa ved andre Sindssygdomsformer: En ugift Kvinde med senil Forrykthed kunde saaledes mærke, som sexuelle Fornemmelser, naar Søsteren og Svogeren (for hvilken sidste hun syntes at nære varmere Følelser) havde Samleje. En anden Kvinde følte sin afdøde Mands, selv i det hidsidige, uslukte Brændevinstørst" som en Brænden i hendes Hals.

[2]) Bror Gadelius Bd. I p. 169.

Vi har saa endelig vor Patients legemlige Sygdomstegn, der jo i høj Grad minder om det tidligere hos de besatte beskrevne: Hans Legeme, der krummer sig sammen som en Cirkelbue, kun støttende paa Hoved og Fødder; de „sparkende Ben"; Anfaldet paa Gaden, hvor han „knuges bagover som af en usynlig Kraft" og falder bevidstløs om; osv. Det er i Virkeligheden det hysteriske Anfalds

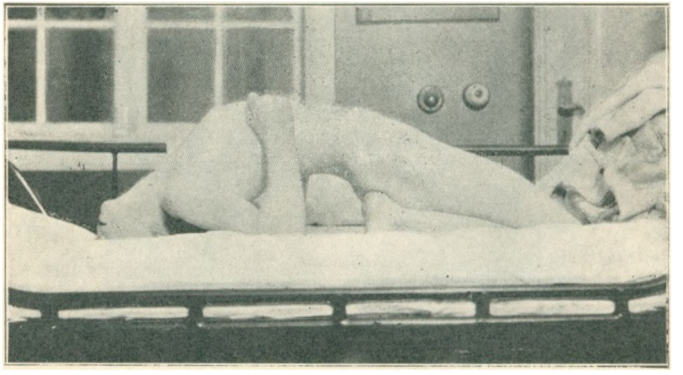

Fig. 4.

legemlige Ytringer, som vi ser dem paa Hospitalerne: (Fig. 3) med den krampagtige Bagoverbøjning af Legemet indtil „Cirkelbuen" (arc de cercle, Fig. 4), de voldsomme Bevægelser af Lemmerne, osv. Det saakaldte hysteriske Krampeanfald" er i sig selv intet andet end en mere eller mindre ubændig „Affektstorm", den sygeligt overdrevne ydre Udladning af en Sindsbevægelse, med dennes mangfoldige legemlige Udtryksformer, rigt varierede efter Sindsbevægelsens Art som efter Individets personlige Anlæg, derfor ofte i

sit ydre Billede røbende, hvad der foregaar i den syges Bevidsthed under Anfaldet (smlgn. nedenfor).

Lad os da nu gaa bort fra „Besættelsen"s mere ydre Sygdomsbillede og over til en intimere psykologisk Undersøgelse af de sjælelige Kræfter, der fører Individet ind i denne Splittelse af Bevidstheden, ind i denne oprivende aandelige Brydning, dette taagede Virvar af barokke Forestillinger og Fornemmelser, af vild Angst eller ekstastisk Salighedsfølelse.

Hvilke er de sjælelige Mekanismer, det her drejer sig om? Og hvordan er deres intimere Virkning i Bevidsthedslivet?

Vi maa her se bort fra, at „Besættelsen" forekommer som Symptom (eller Fase) ved flere, efter deres Natur og Aarsager forskellige Sindslidelser [1]). Jeg vil alene holde mig til de saa hyppigt forekommende og psykologisk langt lettere gennemskuelige Sindslidelser, de „hysteriske" eller bedre psykogene, de samme, der ogsaa prægede de svundne Aarhundreders Besættelsesepidemier.

Disse hysteriske eller psykogene Sinds- eller Nervelidelser opstaar — paa en vis prædisponeret Jordbund, hvorom senere — ved Indvirkning af sjælelige Momenter af forskellig Art, og saaledes, at disse sjælelige Momenter paa samme Tid er sygdoms-

---

[1]) Ved Dementia præcox f. Ex. har Jung, Bleuler o. a. paa mere eller mindre overbevisende Maade paavist, at visse Symptomer eller Symptomgrupperinger indenfor denne, i og for sig organisk forvoldte Sindssygdom, kunde antages at skyldes rent sjælelige „Komplexer" af lignende Art som de, der ved de psykogene Psykoser paa én Gang er sygdomsformende og sygdomsvoldende.

forvoldende og sygdomsformende, dvs. at Sindslidelsen i sine Symptomer osv. enten direkte afspejler de paagældende sjælelige Aarsager, eller disse lever sig ud under en „Maske", eller i hvert Fald Sygdomsbilledet er psykopatologisk forstaaeligt ud fra det eller de paagældende sjælelige Momenter [1]).

Hos en stor Del af de Personer, der kastes ind i en psykogen Sindslidelse eller Nervesygdom, kan man allerede i deres Forhistorie paavise en vis prædisponerende sjælelig Jordbund, et psykogent Temperament. Generelt taget særtegnes dette ved en abnormt saarbar følelsesmæssig Resonansbund. Det er Individer, der altid og overalt har en Tilbøjelighed til at opleve i Sindsbevægelser, til at midtpunktsamle store Afsnit af deres Bevidsthedsindhold om saadanne følelsesmættede Oplevelser eller Forestillingskomplexer; og disse emotionelle Bevidsthedsbestanddele viser en sejg Klæben i Sjælelivet (bevidste eller ubevidste; herom senere). Og endelig og især præges dette Temperament ved disse Bevidsthedselementers stadige Bestræbelser for atter at gøre sig gældende i Bevidsthedslivet, „leve sig ud", genopleves, „recidivere", med samme eller større Styrke og Viderevirkning i Bevidstheden, som den Gang de kom ind i eller fødtes i denne.

---

[1]) Se yderligere min Afhandling: Psykogene Sindssygdomsformer. Jubilæumsskriftet „St. Hans Hospital". København 1916.

De vil forstaa, at vi her, i hvert Fald til en vis Grad, alene har en kvantitativ Forskel fra det normale Sjæleliv. Det sygelige møder os først, hvor vi faar det abnormt stærke eller det paradoxale Følelsesudslag, eller hvor Affektens Klæben i Bevidstheden er uforholdsmæssig langvarig, eller endelig og navnlig, hvor de paagældende Forestillings-Følelseskomplexers Viderevirkning i Bevidstheden gaar ud over de Grænser, som vi tilstaar Dagliglivets normale og velmotiverede Sindsbevægelser.

De sygdomsvoldende Forestillings-Følelseskomplexer er da heller ikke grundforskellige fra Normallivets. Der er Tale om de mange Stød og Rifter og Smerter, som flyder af vor Kamp fremover gennem Livet. Alleroftest er der naturligvis Tale om et ulystbetonet Bevidsthedsindhold. Det kan stamme fra en enkelt smertefuld eller skrækvoldende Oplevelse: Et Dødsfald, en Skuffelse, i Kærlighed som i anden menneskelig Stræben; et sjæleligt Shok, f. Eks. hos Kvinden sexuelle Angreb; et Ulykkestilfælde, Fængsling o. m. a. Men ved Siden heraf og maaske nok saa vigtigt, er den indre pinefulde Konflikt (der jo forøvrigt oftest ogsaa vil være Resultatet af en „Oplevelse" af en eller anden Art). Ogsaa her maa vi, for Manden som for Kvinden, nævne den sexuelle Konflikt, f. Ex. mellem en stærk Kønsdrifts Krav og etiske eller religiøse Modforestillinger, med Bukken under f. Ex. i Masturbation, som hos den nysnævnte Patient, og en stadig nagende Skamfølelse herover. Eller hos Kvinden (sjældnere hos Manden) Skammen over et extramatrimonielt Forhold, over et for stærkt erotisk

Liv i Ungdommen, over pervers-sexuelle Følelser eller Prakliker. Eller den skuffede, „store Kærlighed", Sorgen over Barnløshed, osv., osv., Hos begge Køn, men vel især hos Manden, den nagende Selvbebrejdelse over andre umoralske Handlinger af forskellig Art, over det sociale, videnskabelige, økonomiske Skibbrud, hos mange alene Spliden mellem hede Ønsker og bristende Evner.

Kort sagt: Alt det „gemte eller glemte", som saa ofte lurer paa Bunden af Menneskesindet, alt det „sjælelige Støv", som drysser ned i vort Sind gennem Aarene. Det underlige er egentlig ikke, at saa mange Mennesker bryder sjæleligt sammen under saadanne Oplevelser eller i deres indre Konflikt. Snarere det, synes jeg, at den sjælelig normale har en saa stor Evne til at komme over det sjælelige Shok, til at affinde sig med sin indre Konflikt, til at „afreagere", som det videnskabeligt hedder. Biologiske, selvbevarende Mekanismer, som jeg i Aften ikke har Tid til at komme nærmere ind paa, er her af afgørende Betydning: I selve den stærke Sindsbevægelse ligger der en Tendens til „Selvfortæring", til Løsning[1]). Andre Gange opsuges og neutraliseres Sorgens eller Skuffelsens eller Angerens Forestillingsfølelsesindhold for at gaa ind som uddybende og righoldiggørende Bestanddele af Bevidstheden, som Alma Stjerne udtrykker det i Billedet af Violinen, „der sønderslagen, atter sammenføjet, en bedre Tone gir, men svagre Klang". Eller det pinefulde Forestillings-Følelseskomplex skydes alene til Side, lever mere eller mindre klart i Bevidstheden, mere eller

[1]) Smlgn. mit Arb. „Hukommelsestab og Dobbeltbevidsthed". København 1918.

mindre smertende, men afbalanceret, mildnet af andet Bevidsthedsindhold, Pligter, Interesser, Livsopgaver eller maaske kun Livsløgne.

Hos Individer med psykogent Anlæg formaar Bevidstheden ikke i samme Omfang at affinde sig med Oplevelsens Forestillings-Følelseskomplex eller med den indre Konflikt. Komplexet bevarer langt mere en Særexistens, med sin Følelsesenergi usvækket eller endda voxende [1]).

Komplexet kan undertiden skydes helt ud af Bevidstheden, men rigtignok tit med saare uheldige Følger for dennes Sammenhæng, som De senere skal høre. Hyppigere „fortrænges", „glemmes" Forestillingsindholdet, medens Komplexet alligevel følelsesmæssigt virker videre i Bevidstheden, betingende f. Ex. umotiverede Stemningssvingninger, Angstanfald, barokke Sym- og Antipathier o. lign., eller alene paavirkende Forestillingsforløbet, gennem en Udvælgen af det indholdsmæssig ligeartede (Konstellation). Bevidst eller halvt eller helt ubevidst eller fortrængt, har Komplexet desværre en saare stærk Evne til at indgaa intime Forankringer med det øvrige Bevidsthedsindhold, til at midtpunktsamle dette efter overvejende følelsesmæssige Linjer. Herved og ved sin Egenkraft stræber det da stadig paany at gøre sig gældende i Sjælelivet, at genopleves, reaktiveres. Og dette sker da under forskellige Former, mere eller mindre udtalt sygelige.

For det paagældende Individ vil denne Komplexets Genopdukken og Behersken Bevidstheden tegne sig ret forskelligt, eftersom han har været

[1]) Saaledes f. Ex. gennem Forstærkning ved mere eller mindre ligeartede, nye sjælelige Shok eller Oplevelser.

(eller bliver) klar over Komplexets Tilstedeværelse som en Del af hans Personlighedsbevidsthed, eller han mere eller mindre fuldstændigt har „glemt" dets Existens. I sidste Tilfælde, hvor de opdukkende Tanker og Følelser eller Drifter opfattes som noget „fremmed" eller bevidsthedsfjendtligt, som han kæmper imod, vil han let, efter den Tid, hvori han lever, og efter hans Kulturstandpunkt, gribes af en stærk Uhygge, som overfor det mystiske, og søge Aarsagen til disse Bevidsthedselementers Opdukken udenfor ham selv, se denne sjælelige Kamp som en Dyst mellem „Aanden" og „Kødet", mellem hans „højere" og „lavere", mere jordiske Jeg, som „Djævlebesættelse", „Telepati", osv. At denne Sjælekamp maatte blive dobbelt haard, dobbelt uhyggesvanger hos svundne Tiders mere naivt-tænkende Mennesker, har vi alt set.

Læren om denne Komplexernes sygdomsvoldende Virkning hos visse nervøst anlagte Individer tillægges i Reglen Wienerneurologen Freud. Men i Virkeligheden findes Læren allerede i store Træk hos den franske Psykolog Pierre Janet, for hvem Hysterien i væsentlig Grad skyldes Virkningen af underbevidste Forestillinger („idées fixes subconscientes"). Freud har imidlertid i høj Grad udbygget Læren gennem fine og skarpsindige Analyser, men desværre ogsaa ofte gennem outrerede Tolkninger og vovede Hypoteser gjort Sagen Skade; og endnu mere turde dette gælde for en Del af hans Elever[1]).

---

[1]) Smlgn. min Afhdl. „Om Psykoanalyse", Bibl. f. Læger 1920 S. 157.

Allerede før Janet og Freud finder man dog Sagen berørt. Den franske Sindssygelæge Morel skriver i Midten af forrige Aarhundrede følgende: Under Lidenskabernes Indflydelse avles der i vor Sjæl tusinde slette Tanker, som vi skammer os over og som fylder os med Gysen og som vi bekæmper af al vor Magt... Nuvel, alle disse Tanker, slette som taabelige, kan, under en virkelig Sindssygdom, iklæde sig kimærisk Virkelighed, optræde som disse den Syges fixe Ideer, der danner Grundlaget for hans Sindslidelse .... Og i „The Picture of Dorian Gray" forklarer Lord Henry, ganske vist som Hedonismens Advokat, at „vi straffes for vore Selvfornægtelser; enhver Indskydelse, som vi kæmper for at kvæle, udruges inde i vort Hjærte og forgifter os. Legemet synder én Gang og er færdigt med den Synd; thi Handling er en Form for Renselse. Saa bliver der intet tilbage uden Glædens Genskin eller Angerens Vellyst. Den eneste Maade, hvorpaa man kan blive af med en Fristelse, er ved at give efter for den. Modstaa den, og din Sjæl bliver syg af Længsel efter det, som de uhyrlige Love har gjort uhyrligt og ulovligt".

Lord Henry's parodoxale Lære kan jo saare let imødegaas med vægtige, etiske Modbetragtninger. Men selve de sjælelige Mekanismer har han set rigtigt. Og sikkert nok kan, hos de nævnte nervøst disponerede Individer, Sjælen blive „syg af Længsel", Komplexet blive saa stærkt, at det sprænger Bevidsthedssammenhængen, skyder Virkelighedsbevidstheden tilside og lever sig ud i en „chimærisk Virkelighed". Jeg har andetsteds nævnt Eksempler paa

denne „Flugt ind i Sindslidelsen", bort fra Virkelighedens Sorg eller Savn: Saaledes hos en ung, meget religiøs Kvinde, der forelsker sig i en Medbroder, som „Medsøstrene" dog holder hende borte fra. Og som saa, gennem en Nedtrykthedsperiode, gaar over i en psykogen Taagetilstand, hvorunder hun oplever gentagne „Fødsler i Fantasien". Hos en anden Kvinde, der før Ægteskabet havde født et Barn, som imidlertid døde, medens hun intet Barn fik med sin Mand, kom det til et indbildt Svangerskab med Følelse af „Fosterbevægelser", sikkert kalkeret over en samtidig frugtsommelig Søsters Tilstand. Lad mig ogsaa nævne, at Komplexet, baade det sjælelige Shok (f. Ex. af sexuel Art), som den indre Konflikt, Selvanklagen osv., kan leve sig ud i Patientens D r ø m m e, som vi ogsaa ser det hos normale Mennesker[1]). A n a t o l e F r a n c e siger i „Le lys rouge" disse Ord, der noget minder om Lord Henry's Tankegang: „Le rêve est souvent la revanche des choses qu'on méprise ou la reproche des êtres abandonnés".

De kender ogsaa det saakaldte M a r e r i d t, der i svundne Tider toges som et direkte Udtryk for „Djævlebesættelse", og som ofte hos de Paagældende Individer havde en tydelig sexuel Karakter, saaledes at baade de selv og Omgivelserne opfattede disse Drømmeoplevelser som sikkert Bevis for Djævlens utugtige, natlige Besøg („incubus"; Fig. 5).

Det sygdomsvoldende Komplex virker snart mere direkte og let gennemskueligt, snart er det mere eller mindre „forklædt", som vi ogsaa kan se det

[1]) Som bekendt er F r e u d's hele „Drømmetydning" bygget paa denne Lære.

ved Dagens saakaldte Reminiscensdelirier, hvor det gaar igen i den Syges Forestillinger og Sansebedrag, hans Stemninger og Handlinger, i Reglen under en vis Grad af almindelig sjælelig Taagethed.

Bror Gadelius har beskrevet et Tilfælde af denne Art, hvor de sjælelige Mekanismer og deres Udlevelsesmaade er særlig let at faa fat paa [1]).

Fig. 5.
Efter Bror Gadelius.

Det var en 19aarig Mand, hvis Fader var periodisk sindssyg, under Sygdomsanfaldene hengiven til Spiritusmisbrug, ofte truende og ond mod Moderen, med meget heftige Scener. I Sønnens Sind kæmpede Medfølelsen med Moderen og Misbilligelsen af Faderens Adfærd overfor hende haardt mod en stor, sønlig Ømhed for Faderen. Under en ny Nedtrykthedsfase forsvinder saa Faderen og begaar Selvmord; det varer nogen Tid, før hans Lig findes.

[1]) Det mänskeliga själslivet. I. S. 149. Stockholm 1921.

Allerede nogen Tid forud for dette var Sønnens Sindsstemning begyndt at blive sygelig forandret, og efter Faderens Forsvinden fra Hjemmet gik han over i udtalt Sindssygdom, med Angst, Hvileløshed, Nedtrykthed, mange Fornemmelser af legemlig Paavirkning, men navnlig talrige Illusioner og Hal-

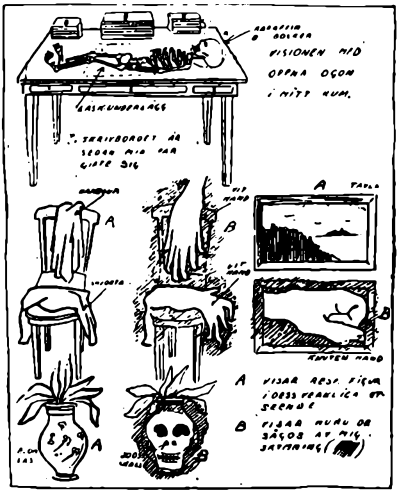

Fig. 6.

lucinationer, som han selv illustrerede i de her gengivne Tegninger.

Baade i Fig. 6, der viser, hvordan hans syge Sind illusionært omformer virkelige Indtryk, og i Tegningerne af hans Hallucinationer (Fig. 7) afspejler hans sygdomsvoldende sjælelige Konflikt sig paa den mest aabenbare Maade: Det neutrale Kystbillede, der bliver til den ondt knyttede Haand, Blomstervasen, der antager Skikkelse af (Faderens) Dødninge-

hoved. Patientens Hallucinationer er ganske direkte Genoplevelser af de Scener i Hjemmet, der havde bragt hans Følelsesliv i saa stærkt Oprør. Direkte Genoplevelser, men dog kun til et vist Punkt! Ti læg Mærke til, hvorledes Sygdommen gennem sine Hallucinationer (og Illusioner) vel afslører, men samtidig ogsaa tilslører: Moderens Skikkelse, om hvilken hans Følelser samler sig udelte, faar Lov at komme helt frem i hans Hallucinationer, genkendelig. Af Faderen giver Hallucinationerne og Illusionerne derimod kun den truende Haand, det nederste af et Par Ben, d. v. s. saa lidt, at han ikke genkendes. Der ligger heri en Bevidsthedens Censur, der vel ikke benægter Faderens ilde Handlen med Moderen, som ikke helt dølger, men som viger tilbage for den aabne Anklage. Og hertil svarer ogsaa godt, at naar Sønnen i denne Tid skriver, synker Pennen af hans Haand, naar han skriver noget, der angaar Faderen. Og under hysteriske Anfald, undertiden med krampagtig Bagoverbøjning af hele Kroppen („Cirkelbue") og voldsom „Arbejden" med Arme og Ben, „som i Dødskrampe" (!), raaber han engang, med fremmed, „fremtvungen" Røst: „Papa har faaet Tilgivelse!" [1]). Korset i hans Tegning af Hallucinationerne tør man maaske ogsaa tage som et requiescat in pace, som et Udtryk for „Forsoning", først og fremmest mellem hans egne, mod hinanden kæmpende Følelser.

---

[1]) Ikke uden Interesse er det, at Moderen og Søsteren (der havde en lignende Sindslidelse som Broderen) „genkendte" denne Røst som Faderens.

Jeg skal af denne interessante Sygehistorie blot endnu nævne Patientens abnorme Bevægelsesfornemmelser. Som han har illustreret det paa en Tegning, føler han en Gang, han ligger i sin Seng, hvordan hans Legeme bliver løftet og ført af en „Kraft"", saa han ser sig selv staa fuldt

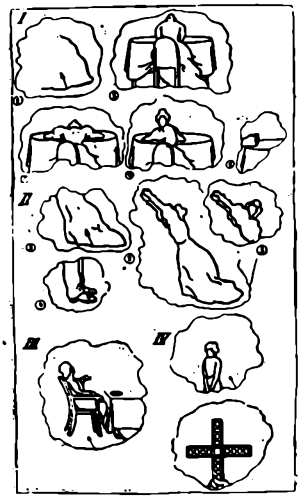

Fig. 7.

paaklædt ved Fodenden af Sengen, ved Siden af Moderen. Trods sin Enkelhed bringer denne hans Oplevelse Tanken hen paa „Hexenes" natlige drømmeagtige Oplevelse af „Ridtet til Bloksbjerg".

Andre Gange dukker Komplexet frem helt maskeret, mere eller mindre „transponeret", indtil det (for Individet) ukendelige. Saaledes f. Ex. som forskellige Udslag af Tvangsmæssighed, af paatrængende Tanker eller Handlingstilskyndelser, der af

Individet føles som fremmede, og som det kæmper imod. F. Ex. som „Vaskemani", en ustandselig Rensen sig, som det symbolske Udtryk for f. Ex. Selvanklager for Masturbation (smlgn. vor første Patient), for ægteskabelig Utroskab o. lign. Hos en af mine Observationspatienter var kleptomane Tilskyndelser en symbolsk Leven sig ud af Kønsdriften (med typisk sexuel Ophidselsestilstand) under Tyveriernes Udførelse[1]), hos en Kvinde, der var kold under det normale Samleje. Andre Gange pines den syge af obskøne Ord eller Tanker. Blasphemier o. lign., med Tilskyndelse til at sige dem højt, hvad undertiden ogsaa sker. Smlgn. Middelalderens Besattes „gudsbespottelige og liderlige" Tale (Koprolalli „Smudstale")[2]).

Jeg har nævnt, at det stærkt ulystbetonede Forestillingskomplex hos visse Patienter tilsyneladende helt kan fortrænges af Bevidstheden, „glemmes". Nietzsche kender denne psykologiske Proces: „Das habe ich gethan, sagt mein Gedächtnis; so kann ich nicht gethan haben, sagt mein Stolz und bleibt unerbittlich. Endlich giebt das Gedächtnis nach".

Men denne virkelige „Glemsel" af Komplexet gaar sjældent af uden anden og langt videre rækkende Udskydning af Bevidsthedsindhold: Denne Forsvinden af Komplexet, der er saa intimt forankret til alle Sider i Sjælelivet, medfører oftest en videre-

[1]) Tidsskr. f. nordisk Strafferet. 1923.

[2]) En af mine Patienter med spiritistisk Sindslidelse kastede i Fortvivlelse sin Bibel og Salmebog ud af Vinduet: Naar hun læste i disse Bøger, var det hende, „som om Satan selv læste for hende, bagvendt og grimt."

gribende Glemsel, forskellige Former af disse psykogene Amnesier, der altid har haft noget mystisk-melodramatisk over sig.

Saaledes fik jeg i 1921 en ung Pige indbragt paa min Afdeling ,som „ukendt Kvinde", fundet paa Gaden af en Politibetjent, ude af Stand til at give Oplysninger om Navn, Bopæl osv. [1]). Hun var ikke i mindste Maade uklar, havde alene glemt sin personlige Identitet og alle sit Livs personlige Oplevelser lige tilbage til Tiden for hendes Sjælelivs Opvaagnen. Interessant var det ogsaa, at hun heller intet kunde huske om Følelser eller Sindsbevægelser i hendes tidligere Liv, „vidste ikke, om hun nogensinde havde holdt af nogen". Hendes Bevidsthed var en tabula rasa for al personligt farvet Erindringskapital [2]).

Efter en Søvn vaagnede hun et Par Dage efter op med fuld Erindring om sig selv og hendes tidligere Liv. Og fortalte samtidig Aarsagen til sin Glemsel: Hun var forlovet med en ung, meget jaloux Mand, der en Dag sender hende et ret brutalt Opsigelsesbrev. Hun gaar saa nogle Dage rundt i stærk Nedtrykthed, faar en kortvarig Taagethedsperiode, og saa sætter Glemslen for dette pinefulde Shok ind. Men denne Oplevelse, dette bryske Ophør af et Forhold, der var saa intimt sammenvævet med hendes aller intimeste og personligste Forestillinger og Følelser, det kunde, paa Grund af hendes psykogene, midtpunktsamlende og følelseserindrende Sjæle-

[1]) Smlgn. min Afhdl. „Generaliseret tilbagegribende Glemsel", Hospitalstidende 1920.

[2]) Derimod havde hun bevaret Taleevnen, Skolekundskaber, dagligdags Begreber af forskellig Art, m. m.

liv, ikke skydes ud af dette, uden samtidig at drage alle hendes øvrige, personlige Erindringer fra hendes tidligere Liv med sig ind i Glemslen.

Og saaledes ser vi ofte Komplexet forvolde en udvælgende, „systematiseret" Glemsel, udskydende det ubehagelige Bevidsthedsindhold, som f. Ex. hos en ung Kvinde, hvor der efter en urolig Forlovelsestid, med to „Brud", efter det sidste kommer en Taagetilstand med Glemsel for de 6 Aar, indenfor hvilke hendes erotiske Brydninger faldt [1]).

Andre Gange er Glemslen „begrændset" paa en anden Maade, idet alene det Bevidsthedsindhold, der „strider imod" f. Eks. det urealiserede Ønske, fortrænges, glemmes, saaledes at „Ønsket" for en Tid bliver enebestemmende i Individets Sjæleliv og Ledemotiv for hans Handlinger og Tanker.

Her har vi ogsaa Tilstande, der, om De vil, kan betegnes som „Besættelse". Jeg har andetsteds [2]) udførligt offentliggjort en saadan Sygehistorie, hvoraf jeg her kun citerer en enkelt Episode: Det drejer sig om en Mand i Trediverne, der efter et Slag i Hovedet 4 Aar forud har haft gentagne psykogene Sindssygdomsanfald af væsentlig samme Art d. v. s. „Vandresyge", ambulatorisk Automatisme. Særlig gennemsigtigt i sine psykopatologiske Sammenhænge var følgende Anfald: Han og hans Hustru havde i nogen Tid glædet sig meget til en Afholdsfest i R.; da Manden imidlertid i Dagene forud havde været særlig nervøs, fik Hustruen ham til at opgive Tanken. Den Dag, Afholdsfesten skulde være, gik Manden hjemme-

[1]) „Hukommelsestab" S. 43.
[2]) „Hukommelsestab" S. 57.

fra for at gaa til Lægen. Der kom han imidlertid ikke, kom i det hele først hjem ud paa Natten, med Programmet fra Afholdsfesten i sin Lomme, forøvrigt udaset, forsulten, med den ene Saal ude af Støvlerne osv. Han anede ikke, hvor han havde tilbragt Dagen. Men det oplystes, at han havde deltaget i den nævnte Afholdsfest, talt med en Mængde Bekendte, osv., og ingen havde mærket noget sygeligt paa ham udover lidt Afdæmpethed i Væsen. En anden Patient med lignende Anfald er en Tid stærkt optaget af Ønsket om at bese Herregaarden H. paa Fyn, men opgiver Planen med et Suk, paa Grund af økonomiske Forhold. En Dag udebliver han pludselig fra Hjemmet, vender først tilbage nogle Dage senere, uden Anelse om, hvor han havde været henne. Det kunde oplyses, at han havde været paa Fyn og i Nærheden af den paagældende Herregaard, og at han under sin Omflakken havde talt med en Fætter, der intet abnormt havde mærket paa ham. Begge disse Patienter er sikkert nok ført ud paa deres Omflakken af det med et Suk opgivne Ønske. Men for at dette Ønske har kunnet leve sig ud, d. v. s. føre Patienten ud paa Vandring, har det maattet „fortrænge" de modstridende, „spærrende" Forestillinger, har maattet fremkalde en partiel Glemsel for Hustruens Advarsel, den slunkne Pengepung, osv. Med andre Ord: Komplexet har kun kunnet leve sig ud gennem en Bevidsthedsspaltning, der finder sit mest markante Udtryk i Glemslen for Patientens Omflakken og hans Oplevelser derunder. Hos den første Patient, der havde haft talrige Anfald af denne Art („ambula-

torisk Automatisme"), var der yderligere det psykologisk interessante, at han i en senere Abnormtilstand glemte alle Begivenheder fra de sidste 4 Aar af hans Liv, men havde bevaret Erindringerne fra de Perioder af Omflakken, der var optraadte i disse 4 Aar. Vi har saaledes hos ham et smukt Exempel paa den „Dobbeltbevidsthed", som navnlig tidligere interesserede Psykologer og Psykiatere saa stærkt, men som unægtelig er blevet gjort mere „mystisk", end den i Virkeligheden er.

Der var endnu talrige og psykologisk interessante Former for Komplexets Virkning at fremdrage. Men Tiden iler! Og lad mig derfor atter vende tilbage til de egentlige „Besættelser".

Inden jeg gaar over til at øse af mit eget Iagttagelsesmateriale, vil jeg nævne Dem et morsomt Tilfælde af moderne Besættelse, skildret af Morton Prince i hans Bog „Dissociation of a personality" [1]). Det var en yngre amerikansk Dame, Miss Beauchamps, der efter et sjæleligt Shok, en erotisk Oplevelse, gaar over i en stærkt nervøs og sjælelig splittet Tilstand. Prince hypnotiserer hende, meget rigeligt, og med én Gang fødes der „et andet Jeg", Sally, en Drillepind og Djævleunge, en Malifikant, der torterer og latterliggør Miss B. paa alle Maader, faar hende til at stamme, skræmmer Livet af hende ved at gemme Edderkopper i en af hendes Æsker, trævler hendes Hæklerier op igen, smider hendes Værdisager bort, syr hendes Tøj sammen om Natten, saa hun ikke kan komme i det om Morgenen, er ved

[1]) London 1906.

at klippe Haaret af hende, skriver Breve til hende om, at hun skal elske vedkommende unge Mand, og faar hende til selv at skrive Kærlighedsbreve til ham eller til i andre Breve til Bekendte eller vildfremmede Personer at kramme ud med sine Hemmeligheder eller endog fortælle Løgn om sig selv. Kort sagt, en „Djævlebesættelse" i skønneste Form, eller som Prince siger, „a house divided against itself". At „Sally" præsterer Tungetale og automatisk Skrift, er næsten selvsagt. Og bemærk ogsaa, hvordan Miss B.'s erotiske Oplevelse indgaar blandt hendes "practical jokes".

En af mine Patienter, en 27 aarig Kvinde, afslaar et Frieri fra en Hr. K. En Morgen, en Snes Dage senere, mærker hun, at der bliver talt med hendes Tunge, snart som „Klik-Klik", snart som Talen eller Syngen i alle mulige, ofte hende selv uforstaaelige Sprog. Stemmens Klang er maskulin, undertiden den afviste Mands. Hendes Tunge siger f. Ex.: „Du er et utmärket bra medio, min pika, jeg skal ikke slippa dig", o. lign. Nogen Tid efter optræder der saa automatisk Skrift, hendes Haand „bliver ført" hen over Papiret, hun ved ikke selv, hvad det er, hun skriver, med en fra hendes vanlige ganske forskellig Skrift (Fig. 8), kan ikke altid selv tyde det skrevne. Hun skriver f. Ex. „Anna K. skal du hedde, om du saa selv vil eller ej, du skal blive min hustru", osv.

Sygehistorien behøver ikke megen Forklaring; „Besættelsen" springer lige i Øjnene. Den sjælelige Oplevelse gaar yderst tydelig igen. Og der fordres ikke megen Kendskab til Kvindesjælen for at forstaa Op-

levelsens Omformning til et underbevidst Ønske om Formæling med den afviste Frier.

Og saa endelig en sidste „Besættelseshistorie", ogsaa med det „spiritistiske" Præg, som vor Tids Sindslidelser af denne Art saa let faar [1]).

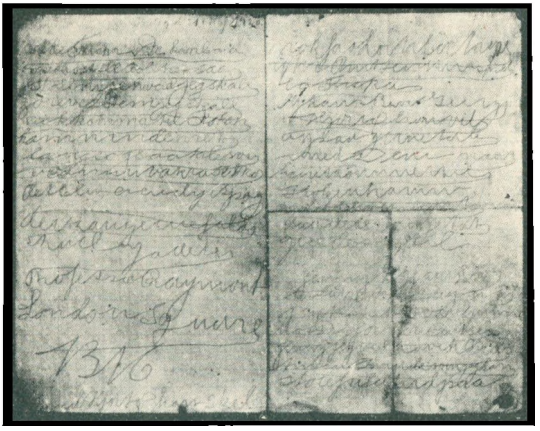

Fig. 8.

En 29 aarig Kvinde, med en erotisk meget stærkt bevæget Fortid, men nu i Ægteskabets Havn. I et Aarstid har hun rendt til Spiritistmøder. Og en Dag begynder hendes højre Haand saa at skrive automatisk, først med Meddelelser fra

[1]) Disse to Sygehistorier findes mere udførligt gengivet i min Afhandling „Mediumistiske Sindslidelser", Hospitalstidende 1922. S. 546.

døde Slægtninge, saa et Budskab fra Jesus: „Jeg er Mesteren — vil du være min?“ Hertil skriver hendes Haand næste Morgen: „Jeg vil være din!“ Jesus' Stemme, „der lød i hendes Øre og skrev med hendes Haand“, erklærer saa: „Ja, Ingrid, du er en Skøge fra Fortiden; men jeg er Jesus, vi hører sammen fra gammel Tid — du er Maria Magdalene — vor Søn er Judas“. „Kampen i hende“, skriver hun videre, „staar mellem den sorte Fyrste og Jesus; hun har mange Gange syndet med den sorte Fyrste, der mange Gange har været hos hende om Natten, og som hun i Reglen benævner Judas, en enkelt Gang dog „Petterson“. Men hun har ogsaa „været sammen med“ Jesus, men „det var en ganske anden Følelse — dejligt — som en Drøm — men ogsaa sandseligt“ [1]). „Hun skal være Nonne, tilhøre Jesus, frelse hele Jorden“.

Atter hos denne Patient „toute la lyre“: Et ganske middelalderligt Delirie, et inderligt og usmageligt Sammenrod af Selvanklager, højtsvungne religiøst-mystiske Ideer, Extase, grovkornet-sexuelle Fantasier og Oplevelser (Samleje med Djævlen), indtil det blasfemiske (Samleje med Jesus). Heri, som mere moderne Islæt, den automatiske Skrift (en Tid ogsaa automatisk Sang, bl. a. med „Jesus' Stemme“).

---

[1]) En anden af mine kvindelige Patienter med spiritistisk Sindssygdom følte sig besat af en „Dæmon“, d. v. s. hendes afdøde, fordrukne Mand, med hvem hun havde levet i et højst ulykkeligt Ægteskab. Han tvang hende nu til om Natten at ligge i Coitusstilling, saaledes at han kunde tilfredsstille sin Sanselighed, der havde overlevet Døden.

Ogsaa hos denne Patient er de sygdomsvoldende, sjælelige Mekanismer som deres videre Virkemaade let gennemskuelige [1]).

For Flertallet af de „Besættelsestilstande", jeg her har skildret, kan vi give følgende psykopatologiske Fællestræk: Vi har en mere eller mindre udtalt Løsnelse af Bevidsthedslivet, med Udskydning af Bevidsthedsindhold, med Indsnævring af Bevidstheden om Komplexet og de dermed fastere forbundne Egne af Sjælelivet; d. v. s. en Spaltning af Bevidstheden, ofte efterfulgt af Glemsel for det under Abnormtilstanden oplevede. Et Forestillingsforløb, der styres af Komplexet eller andre Gange bliver helt automatisk; en abnorm Styrke af Komplexets eller de ved Komplexet vakte Forestillinger indtil Hallucinationer. En rig Genopdukken af glemte eller fortrængte Bevidsthedselementer, en overskydende, „subliminal" Fantasi. Og endelig, som et meget væsentligt Træk, Forestillings-Følelseslivets stærke Tilbøjelighed til at exteriorisere sig, give sig ydre, bevægelsesmæssige Udslag: I Tungetale eller automatisk Skrift, i Banken („Bankeaander"), endelig nu og da — og endnu hyppigere hos ældre Tiders Besatte — i mere eller mindre komplette hysteriske Anfald, der, som tidligere nævnt, alene er den komplexforvoldte, overvættes og karrikerede

[1]) Smlgn. endelig med mine Hospitalsobservationer Fritz Holst's „Dage i Helvede" og hans „Aander"s Præstationer. Ligheden er i alle Henseender slaaende, d. v. s. Identitet; og man tillader sig at gætte paa, at ogsaa de professionelle Aander er „Jordaander" og fødte af Sjælens Sygdomme.

Sindsbevægelse, med Sindsbevægelsens mangeartede Udtryksformer osv.[1]).

Dette er altsaa „Besættelserne", som vi endnu ser dem, og hvis sjælelige Mekanismer vi i det hele og store kan gennemskue. Takket være vor berømte Kultur, ser vi jo nu paa disse Tilstande som sygelige, hvilket bl. a. har mere behagelige Konsekvenser for de Besatte end Middelalderens Opfattelse af Tilstandene.

Men jeg vil dog lige reservere mig mod den Formodning, at jeg og andre Psykiatere altid anser „Besatheden" for en sygelig Tilstand. De Former, hvorunder Mennesket udkæmper sine sjælelige Kampe, har først og fremmest et individuelt Præg. Og ubeset vilde jeg ikke vove at betegne enhver religiøs Brydning, en mystisk farvet Extase, en nok saa voldsom etisk eller moralsk Sjælekamp som sikkert sygelig. Den aandelig højt udvikledes Sjælekamp maa have Lov at tegne sig i kraftigere Former, med rigere Farver, stærkere Toner end Gennemsnitsmenneskets, uden derfor eo ipso at blive patologisk. Og overalt maa man ogsaa tage Hensyn til Tiden og til Kultur-

[1]) Uhyggeligere er andre Former for Exteriorisering: En yngre Kone hører en Nat Guds Stemme: Hun er Maria, skal føde Jesusbarnet. Men derpaa frister Djævlen (i Guds Skikkelse!) hende til at ødelægge Fostret ved Vaginaldoucher, med Petroleum, og hun falder for Fristelsen. En anden af mine Patienter mente sig ogsaa kaldet til at føde en ny Kristus og stillede sig nøgen i Korsfæstelsesstilling ud paa Vinduesgesimsen for at bie paa „den hellige Aand", sprang tilsidst i sin svare Forlængsel ned paa Gaden, med uhyggelige Brud paa begge Ben.

standpunktet. Men overfor alle disse Tilfælde gælder dog Johannes Jørgensen's Ord: „Mystikens Fjæld luder brat udover Sansernes Afgrund".

Det er sundest for Sjælelivet, at det ikke i sit Dyb huser for mange „Trolde" og „Dæmoner". Og det er beklageligt, at netop de Mennesker, der er mærkede af det psykogene Anlæg, og hos hvem de sjælelige Storme saa let bringer Bevidstheden ud af Ligevægt og ind i Sygdommen, at netop de saa ofte er de personligst stærkest prægede og interessanteste, rige og frugtbare Naturer, med et Følelsesliv, der durer som en Æolsharpe, og som mange Gange har skænket Menneskeheden nogle af dens højeste moralske og kunstneriske Værdier, af dens skønneste og dybeste Digtninge. Det er den „overvæltes" Saarbarhed af deres Følelsesliv, de maa bøde for, Mænd som Kvinder. Og at det saa meget ofte er netop Kvinderne, der kastes ind i disse Sindslidelser, er kun Udtryk for en biologisk Kendsgerning.

Betyder dette, at Kvindens Følelsesliv er „daarligere" anlagt end Mandens? Lad mig svare Dem med et Citat fra den franske Nervelæge Bricquet: At disse sjælelige Forstyrrelser netop skyldes Kvindens ædleste og mest beundringsværdige Følelser, „sentiments qu'elle seule est capable d'éprouver", Følelser, som alene hun er i Stand til at føle.